

לשון קודש, שפת חול

סרטה של נורית אביב

זמן קצר לאחר שהמציאו את הסינמטוגרף, שלחו האחים לומייר את הצלם אלכסנדר פרומיו לצלם בארץ הקודש.

זה סרט שצילם ב-1897, מתוך הרכבת בקו ירושלים-יפו.

באותה שנה בבאזל, כינס תיאודור הרצל את הקונגרס הציוני הראשון. הוכרז בו ש"הציונות שואפת להקים לעם היהודי מולדת בפלסטינה, שתובטח מתוקף משפט האומות".
הקונגרס התנהל בשפה הגרמנית.

"מי מאיתנו יודע עברית במידה מספקת כדי לבקש בשפה זו כרטיס רכבת?"
כתב הרצל שנה קודם, לכן, בספרו "מדינת היהודים" הוא הציע שבמדינה העתידית "כל אחד יחזיק בשפתו, שהרי השפה היא מולדתן היקרה של מחשבותיו".

בשנה בה פרסם הרצל את "מדינת היהודים" החל שכנו בווינה, זיגמונד פרויד, לרשום את חלומותיו ולנתחם. כך נולדה הפסיכואנליזה ועמה, מאוחר יותר, המושג "שיבת המודחק".

אשר לרעיון השיבה לארץ-ישראל יכתוב פרויד לאיינשטיין: "נראה לי הגיוני יותר לכונן מולדת יהודית על קרקע חדשה שאין עליה מעמסה היסטורית".

על חלום שפקד אותו בפריז ב-1879 מספר אליעזר פרלמן, לימים אליעזר בן-יהודה:
"ויהי בחצות הלילה, אחרי שעות אחדות של קריאה בעיתונים בדבר הבולגארים ושחרורם העתידי, ופתאום שמעתי קול פנימי תמוה קורא אלי: 'תחייט ישראל ולשונו על אדמת האבות'".

באותן שנים התחילה הגירה המונית של יהודים ממזרח אירופה, בעיקר לארצות-הברית. רק מעטים בחרו בפלסטינה, שהייתה אז מאוכלסת ברובה בתושבים ערבים.
הם ישאפו להפוך את החלום הדתי של שיבת ציון למציאות פוליטית מודרנית ואת לשון הקודש, לשפת דיבור של יומיום.

נולדתי בתל-אביב ב-1923. הוריי הגיעו ארצה מאודסה. הם באו מבתיים שדיברו יידיש ורוסית וכולי, אבל בביתנו לא שמעתי אותם מעולם מדברים שפה אחרת מלבד עברית. גדלתי בעברית כשפה מדוברת יחידה.

לא זוכר בביתנו נרות של שבת, ולא חגים ומועדים. אמי הייתה אומרת "אין חגים קבועים לנפש". מין אנרכיזם כזה. הם באו מבתיים מסורתיים, אבל בביתנו שום מסורת לא הייתה. כמוכן שגם לא ערכו לי בר-מצווה, ואני חושב שהגעתי לבית-כנסת בפעם הראשונה בגיל 30.

התחנכתי בבית-ספר שנקרא 'בית החינוך לילדי העובדים', בית-ספר ציוני-סוציאליסטי, יום לימודים ארוך וחילוני לחלוטין. אני זוכר מורה שלנו שחיבר שיר, שעד היום מזמרים אותו בארץ. שיר חנוכה, שבו הוא אומר בעצם את כל התיאוריה על רגל אחת – "אנו נושאים לפידיים בלילות אפלים, זורחים השבילים מתחת רגלינו, ומי אשר לב לו הצמא לאור, ישא את ליבו ועיניו אלינו- לאור, ויבוא אלינו..." – אנחנו מקור האור. "נס לא קרה לנו, פך שמן לא מצאנו" – הוא לא אומר שהחשמונאים לא מצאו את הפך שהספיק לשמונה ימים. מה כן עשינו? – "לעמק הלכנו, ההרה עלינו, מעיינות האורות הגנוזים גילינו, בסלע חצבנו עד דם, ויהי אור". **כלומר, אין נס אלוקי, יש מעשה אדם פועל בתוך ההיסטוריה, אדם בעל הכרה שמשנה את ההיסטוריה.** זה היה המסרים הראשונים שקלטתי כילד. וכך זה נמשך בעצם כל ימי נעוריי.

התנ"ך היה, התנ"ך היה ספינת הדגל, הייתי אומר, של שיבת-ציון החילונית. והוא הפך להיות אולי הספר היחיד, שאני, הכוונה... אני גדלתי עליו, כי משנה וגמרא ומדרשים ותפילות לא ידעתי. לא ידעתי. זה היה זר לי לגמרי. אני אפילו עוד זוכר סדר פסח בקיבוץ, שהיה תערובת של הגדה מסורתית וטקסטים של ביאליק וברל כצנלסון. התנ"ך היה יסוד עיקרי בחווייה הדורית שלי. והיו אומרים שיוצאים לטיול, להביא שמיכה ותנ"ך. הוא היה גיאוגרפיה. הוא לא רק היה יצירת קודש נפלאה, שתורגמה לכל שפות העולם, לגבינו הוא היה גם הגיאוגרפיה. היינו הולכים במסעות אין-ספור בארץ לפי התנ"ך, פוקדים את המקומות ששמותיהם חזרו – **עין חרוד, בית-אלפא, אחר-כך יותר מאוחר, זה בית שני, אשתאול, צרעה, כל המקומות האלה. אבל הוא גם היה ארכיאולוגיה, תלים שנחפרו, זו הייתה חווייה מקומית של יצירת הזהות העברית, של המהפכה הציונית או המהפכה העברית בארץ.**

אני זוכר שהגעתי לפריז, ללמוד בסורבון ב-53', לימדתי עברית אצל עמנואל לוינס באליאנס והוא סיפר לי, מזועזע כולו, שהוא ביקר באיזה קיבוץ, והמורה שקראה מירמיהו "הלוך וקראת באזני ירושלים" אמרה 'ילדים, אתם רואים, הנה ירושלים, הנה ענתות, כפר מולדתו של ירמיהו, הוא הולך מענתות לירושלים'. הוא ראה בזה פורפנציה. זה חילול קודש שלוקחים יצירה דתית מופלאה והופכים אותה למושג גיאוגרפי, אבל זה מה שהיה. **העברית הפכה להיות היסוד לתחייה הלאומית בארץ-ישראל. בלי הלשון, תחיית הלשון, לא הייתה תחיית העם. אבל עם זאת אני מודאג כשאני קורא שיר שלי בפני תלמידים והוא לא מובן להם משום שהם חסרים את היסודות של השפה.** אנחנו בתוך שמחה גדולה על ניצחונה של העברית, אבל אני חי גם בחרדה גדולה על אפשרות רידודה של הלשון.

אבא שלי בא בשנות ה-20 לארץ עם אביו וסבו. אמי ניצלה בשואה ושם גם איבדה את משפחתה וגם את האמונה.

לכאורה גדלתי במקום שהוא לחלוטין ללא שום קשר לתרבות של הגולה, להלכה, מחוק לחלוטין בעצם פעמיים: פעם אחת על-ידי השואה ופעם על-ידי התרבות הציונית, העברית, שהתייחסה לכל המורשת הזאת בתור דבר שצריך להתנער ממנו. אבל בחדר הילדות שלי הייתה הספרייה המשפחתית, ושם למטה עמדו ספרים ענקיים, מסתוריים, עם כתב צפוף, מועמדים בצורה משונה, אבא ואמא אמרו לי "זה התלמוד". ובעצם מתוכם התחילה איזושהי מנהרת זמן, שעוד לא הייתה ברורה לי בילדות. בעירוב של חוצפה וקינטור, לקחתי שניים מהספרים האלה ושמתי אותם על הכסא כשהתחלתי לנגן על הפסנתר כדי שהידיים שלי יגיעו אל המקלדת, ואחר-כך ייבשתי פרחים בתוכם. ואולי חיפשתי איזה קרבה פיזית אל הספרים האלה, כמו כדי לשבת על הברכיים של הסבא והסבתא, שבעצם אף-פעם לא הכרתי אותם.

בתל-אביב אחרי מלחמת ששת הימים, כשהמקום היה שיכור מלהיות במקום, כשכל הדברים האחרים נמחקים, אם זה הגולה, אם זה התרבות הספרדית, אם זה התרבות הערבית, הכל נמחק, הייתי צריכה להתרחק, לנסוע לפריז, כדי שם בעצם להוציא את הקולות מתוך מנהרת הזמן הזאת, לשמוע מחדש את הקולות של היהודים, של היצירה הגלותית, ובמרכז בעצם, אותם ספרים ענקיים שישבתי עליהם. התלמוד התגלה בעצם כיצירת הפאר היהודית. יצירה קולקטיבית שמתחילה להיכתב לפני חורבן הבית, נגמרת 600 שנה אחריו. ובעצם מעבירה את האוטוריטה אל האדם, אל החברה. נגלתה לי בעצם היצירה היהודית, הענקית, השונה לחלוטין מתרבות אירופה. ולא בכדי חמתה של הנצרות, שמכירה רק בתורה שבכתב, עולה דווקא על התלמוד, שמועלה על המוקד באוטו דפה, ברומא, בפריז, בלב הדיספוטאציות של ימי-הביניים, כשהנצרות אומרת 'אנחנו ורוס ישראל ואתם רק יהדות רבנית, שצריכה בעצם לצאת מהעולם. אנחנו היהודים האמיתיים'.

אבל התלמוד, זה מה שמציל את העם בעצם מחורבן. הייתי אומרת שירה קיומית ענקית, שהיא בעצם היהדות, קולות הפרשנים בדף מופלא, שהוא לא דף ליניארי, אלא דף שיש בו מרכז, שגם הוא כולו דיון ופירושים על פירושים.

רק שנשים לא באמת היו שמה, לא בתקופת התלמוד, כמה קולות בודדים, וגם אחר-כך הן לא למדו. ופתאום אני מוצאת את עצמי כאשה, סופרת, לוקחת את הקורפוס הזה ובמעין חדווה של גילוי בלתי-רגיל, פורץ הספר שנכתב בהשראתו של התלמוד וכצורתו. נכתב, עוד פעם, בצורה הכי בלתי-אפשרית, הכי רחוק מהבית – בריו-דה-ז'נירו, בקופה-קבאנה, ברגע של מאוד מאוד התרגשות עמוקה, שבועות לפני שאמא שלי נפטרה, בלב אהבה שפותחת את העולם פתאום ואת השפה.

בהתחלה אני מנסה לכתוב את העולם, מילה מילה. ליד גמרא, סידור, מקראות גדולות, הטקסטים האלה של ספר בראשית נכנסים לתיאור הים. פתאום העברית, איתה אני מנסה לתאר, הופכת להיות הנוף, השורשים שלה, ממה הם בנויים. ואז החלטתי לעשות ספר שנפרש כמו גמרא, באמצע, מעין יומן אישי של מסע מריו-דה-ז'נירו לירושלים. ובצדדים האסוציאציות, הקולות, פעם מהמילון, פעם מהמקרא, פעם זיכרון-ילדות כמו חלונות של מחשב, כמו הקולות של הפרשנים – ספר שלא קוראים מהתחלה אל הסוף, גם אתה תקרא מהסוף להתחלה, מהשוליים למרכז.

עשרים ושתיים אותיות יסוד
חקוקות בקול,
חצובות ברוח,
קבועות בפה,
בחמישה מקומות,
בגרון, בחך, בלשון,
בשיניים, בשפתיים.
עשרים ושתיים אותיות שקשר בלשונו
וגילה את סודו,
משכן במים, דלקן באש,
רעשן ברוח, בערן בשבעה,
נהגן בשנים-עשר מזלות.
עשרים ושתיים אותיות.
חקקו, חצבו, שקלו, המירו, צרפו, צר בהן
נפש כל יצור וכל העתיד לצור.
עשרים ושתיים אותיות יסוד,
שלוש אמות,
שבע כפולות,
שתים-עשרה פשוטות.
שלוש אמות, א, מ, ש,
מ' דוממת,
ש' שורקת,
א' חוק מכריע בינתיים.
שלוש אמות,
שהן שלושה אבות,
מהן יצא,
אש, רוח, מים.
שבע כפולות,
ב"ב, ג"ג, ד"ד, כ"כ, פ"פ, ר"ר, ת"ת.
שבע כפולות, שבע ולא שש.
שבע כפולות, שבע ולא שמונה.
שתי עיניים, שתי אזניים,
שתי נקבי האף והפה.
צא וחשוב
מה שאין הפה יכול לדבר
ואין האוזן יכולה לשמוע, לוע.

ויקטוריה חנה

על-פי ספר יצירה,
ספר יסוד קדום של
תורת הסוד היהודית.
זמן חיבורו לא ידוע.

ההורים שלי, המשפחה שלי, יהודים מצרים, שעברו בלי הרף משפה לשפה, מערבית לצרפתית לעברית שבורה, לעברית מתורגמת, מעברית לצרפתית.

כך שהשפה, איך אנשים מדברים, בתור ילדה כאילו זה מאוד תפס את האוזן שלי – כמה היא דינאמית, כמה היא מובילית, או כמה היא מקבעת בן-אדם במקום שלו, במקום החברתי שלו, במקום המנטאלי שלו, במקום הרוחני שלו. והעניין הזה של כמה אפשר לזוז בתוך השפה, אני חושבת שמאז שהייתי ילדה ועמדתי על דעתי, זה העסיק אותי בתור כמה אפשר לעשות את זה, כמה מותר לעשות את זה. תמיד היה איזה פער מאוד גדול בין הספרים שקראתי לבין העברית ששמעתי. הספרים שאני קראתי מגיל מאוד צעיר, והייתי מאוד שטופה בהם, היו בעיקר תרגומים ישנים, שהעברית שבהם היא מה שקוראים נמלצת, אם כי אני לא כל-כך אוהבת את התואר הזה 'נמלצת'. זאת הייתה פשוט עברית, שעדיין לא הגיעה נגיד לסף הגמישות שיש לעברית היום, שמי שתרגם אותה הם אנשים שגדלו על ברכי מה שכתוב, המקורות. והעברית שלהם הייתה ספוגה בלשון המקורות. ואני אהבתי את העברית הזאת אהבת נפש. העברית הזאת של בעיקר ספרי היתומות, שקראתי הרבה מאוד ושוב ושוב, ולמדתי אותם בעל-פה. **אגב, את התרגומים החדשים של אותם ספרים אני לא מסוגלת לקרוא, אלה שכבר הטמיעו את העברית החדשה, שבעיניי היא סינתטית, סטרילית, נקייה מידי** לא הכרתי לא משנה, לא גמרא – האופן שהכרתי את הלשון הזאת של המשנה והגמרא היא באמצעות אותם תרגומים ישנים שכבר עשו אדפטציה לתוך העברית ועשו מלשון הקודש משהו שמשתמשים בו, עשו ממנו משהו שמיש, לשון הקודש לא הייתה חפץ במוזיאון או במזנון הבורגני מאחורי הוויטרינה של הזכוכית שאסור לגעת בה, לא!- לכלכו אותה, השתמשו בה עם לשון הדיבור – מה שעשה אותה חיה, זה היה המפעל של ראשית הספרות העברית, וזה היה המפעל גם של התרגום.

העברית הזאת נספגה בי וכשהתחלתי לכתוב אחד האתגרים אולי היה איך כל האריג הזה של העבריות השונות שלי. לשון קודש ולשון חול, לשון המקורות, לשון היומיום, נוכח בטקסט שלי. ואני יכולה להגיד שכל השכבות האלה, ובעיקר התנועה בין השכבות הלשוניות האלה, פעלה אצלי בצורות שונות, כשבאמת שאלת המפתח היא הדינאמיות כמה אפשר באותו משפט, באותה פסקה, להפגיש ביחד, לחכך ביחד את הלשון הזאת של התרגומים או הלשון של הספרות, ללשון ששמעתי? כמה אפשר ליצור חיכוך ביניהן? כמה אפשר לשבור את המשפט ועדיין שהוא יישאר שלם, שבתוך השבירה הזאת יהיה משהו שלם. זה מעניין אבל באמת לחשוב על זה, איך את אותו מפגש של לשונות שהיה בבית שלי בין השפות השונות, בעצם במקביל היה מפגש של לשונות שונות בתוך העברית עצמה.

אני לא יכולה להסביר מה זה השמחה של העברית, אבל השמחה של העברית, שנהירה וברורה לכל מי שאוהב את השפה הזאת, היא בדיוק הרשות, האחריות, החירות לקחת מה שאתה צריך בלי להתחשב מאיזה מעמד זה בא. אתה לא שופט את המילים, את הביטויים, את המשפטים שאתה לוקח ומשתמש בהם לפי בית הגידול שלהם, אלא לפי הצליל שלהם, לפי השימוש שלהם, לפי המשמעות שלהם.

כשהייתי ילד והלכתי לבית-הכנסת כנער דתי, שמעתי, שתי שפות שמתקיימות בתוך אותה עברית עצמה.

אחת הייתה לי שפת אם והשנייה הייתה שפת אב, האב הגדול, האב הקדוש, אבינו שבשמיים. שפת האם הייתה כמובן שפה טבעית לי, שפה שקופה, שהוצאתי מהפה בלי שום מאמץ, שעמדה תמיד בשירות ההבעה, בשירות העצמיות שלי כביטוי המיידי ביותר שלה. שפת האב לעומת זאת, האב הקדוש, הייתה שפה זרה, שפה שהתגלמה תמיד בכתובים הקדושים, שלימדו אותי כילד לנשק. ובאמת כל החוויה האוראלית של השפה הזאת, החוויה שקשורה בפה, הייתה שונה לגמרי. כי את ספרי-התורה מלמדים לנשק, כפי שמלמדים לקחת את הפסוקים האלה הקדושים אל הפה ולהוציא אותם מיד, אלה פסוקים, שיש בהם טעם, שנשמעים כציטוט, שצריכים תמיד לחזור עליהם ללא שינוי, שצריך להעמיד סופרי סת"ם כדי שיכתבו אותם וילכו לפני זה למקווה כדי לטבול ולהטהר. היפעה הגדולה, שיש בעברית, אבל גם הסכנה שיש בה, היא בדיוק אותו רגע שבו תפקודי הפה משתבשים. ומה שצריך היה רק להיכנס אל הפה כדי לצאת מיד אחר-כך, הופך לדיבור עצמו. שפת הפסוקים הופכת לפוליטיקה, התנ"ך הופך לפוליטיקה והפוליטיקה הופכת לתנ"ך. זה החשש הגדול וגם היופי הגדול.

הפעם השנייה, שבה אותה שניות נגלתה לי, הייתה בתקופה הרבה יותר מאוחרת כשלמדתי יידיש. התחלתי ללמוד יידיש, התחלתי לקרוא יידיש ולדבר יידיש. למדתי למעשה באותה תקופה ספרות גרמנית באוניברסיטה זרה, וביידיש בחרתי כאופציה, בדיוק מפני שהיא שפה גרמאנית, שהיא במידה מסוימת קרובה לשפות הגרמאניות האחרות. ואז נוכחתי בתדהמה מסוימת, לראות איך השפה הזאת, שהיא בצליל שלה ככלות הכל מאוד-מאוד זרה לעברית, השפה הזאת גם כן משתכנת באותיות עבריות. אבל האותיות האלה של היידיש לא הוליכו, לא נשאו ולא ייצגו, את מה שהאותיות העבריות ייצגו בשפת הקודש, בשפה העברית. מצד אחד, השפה העברית ייצגה את דבר האל, והיידיש ייצגה את דברם של היהודים הקטנים שלו, של המאמינים. השפה הזאת ידעה לקיים סוג של קרנבל של מילים, לקחת מילה עברית, שמקורה מהתנ"ך, ולהביש עליה כובע שהוא סלאבי, לסרס אותה, לשבש אותה, לשנות אותה. דווקא היידיש נוצרת משמעויות שלנו בעברית כבר אבדו. נניח כמו המילה ביטחון שבעברית מודרנית המשמעות שלה ידועה כמובן, ואילו ביידיש 'ביטחון' משמעותה אמונה. כלומר, מצד אחד, כל מה שבא מהתחום הצבאי, כל מה שקשור להגנה מדינית, ומהצד השני מילה שהיא מבטאת את האמונה באל, כמו בפסוק "ישראל בטח ב-ה", עזרם ומגנם הוא".

השיבוש הזה הקסים אותי, הוא גם הראה לי את כל האופציות, שבעצם אבדו לעברית, מרגע שהיא ניסתה בעצם להתייבב ולהפוך לשפה, שעומדת בסימן הקדושה הזאת. שפה, שגם הזיקה הטריטוריאלית, שהיא מייצגת, קשורה לאותו עבר קדום. העברית הזאת נראתה הייתה לי מעט חигרת ביחס לכל השפע והעוצמה שהייתה ביידיש, בדיוק כשפה שהייתה מוטבעת על-פי צורת החיים של כל אותם יהודים שדיברו בה והתקיימו בה. היידיש היתה תמונת הנוף של הקיום היהודי בגולה, שפה שדוברה על-ידי שני שלישי מהעם היהודי ערב מלחמת העולם השנייה. היידיש הזאת הייתה שפה משולחת, או כדברי אבות ישורון - "די פארשיקטא שפראך" – השפה ששולחה מעבר לגבולות, מעבר לטריטוריות, שעברה בין שפות שונות, שלקחה תמיד מכל שפה את כל מה שצריכה הייתה לקחת, שהוציאה מקרבה את כל מה שלא היה לה בו צורך. השפה הזאת שכמובן נשלחה בסוף, לפחות הרבה מדובריה נשלחו לתאי הגזים. זאת הייתה השפה המשולחת, שבה פתאום דבקתי לאהבה והיא עמדה בניגוד גמור לעברית שהכרתי.

הסיפור של השפה העברית הוא סיפור לא רגיל, בגלל שזאת שפה שבאיזושהי נקודה הפסיקה לתפקד כשפה מדוברת. היא הוקפאה לאלפיים שנה ואז הופשרה מחדש.

ובגלל זה היה צורך לשאוב מילים משפות אחרות, להמציא ביטויים סלנגיים חדשים, כדי שהם פשוט יענו על הצרכים האלה. והמתח הזה שכל הזמן קיים, בין שפה תנ"כית או משנאית שהיא באמת קשורה ללשון הקודש ולשורשים, והיא שפה גבוהה באופיה, לבין שפת רחוב, שהיא מאוד מאוד מדוברת, מחוספסת – זה מתח שמרתק אותי, כי אני חושב שזה גם מתח, זה גם מתח שהוא קיים באיזושהו אופן בזהות הישראלית, הזהות הזאת – אנחנו מצד אחד הממשיכים של אברהם אבינו, אבל מצד שני, קרו עוד כמה דברים באמצע, ואנחנו, כשאנחנו מחפשים את השורשים המיידים שלנו, אז אין, לא הולכים הרבה דורות אחורה, אין לנו עצי-זית שנטענו כאן, ז'תומרת לפחות לא רובינו, אני בן לניצולי שואה שהגיעו לכאן אחרי מלחמת העולם השנייה, אז אין לי את השורשים המיידים האלה, יש לי רק אבות קדומים. והמתח הזה באמת בין השורשים העתיקים האלה לבין הכלום הזה שבאמצע, מרגישים אותו מאוד-מאוד חזק בשפה המדוברת, מאוד-מאוד חזק. וזאת השפה שבחרתי לכתוב בה, כי אני מרגיש שזאת השפה שמייצגת אותי באופן הכי הכי חזק. ואני חושב שגם המתח הזה בין הסלנג לבין לשון הקודש והקפיצות האלה, הבאָמפֶּס האלה, שאנחנו באמת עולים גבוה ויורדים נמוך, ואותי זה הרבה יותר מעניין מאשר להשתמש בשפה תקינית, שהיא ככה מחליקה לאורך הכביש והיא בעצם מעבירה אותי ממקום למקום, אני יותר אוהב להשתמש בשפה, שפותחת דברים ומעלה שאלות, מאשר בשפה, שהיא איכשהו מרפאה ומאחדת. ואני חושב שזה באמת קצת עמדה של מהגר או פליט שחי בתוך מדינה שההזדהות שלו איתה היא לא אוטומטית. ואני מרגיש שגם ההזדהות שלי עם המדינה כאן היא לא אוטומטית. זאת לא איזושהי אמירה פוליטית, זו לא איזושהי אמירה של שמאל מול ימין, זה מין אמירה אינטואיטיבית כזאת, שאתה מרגיש שיש איזו מין התאגדות כזאת, שנוח לך להיות חלק ממנה, אבל אתה כל הזמן שואל שאלות לגביה. אתה לא נמצא על איזושהו פס רכבת, שאתה מתקדם מכוח האינרציה, אתה כל הזמן חוקר ושואל ומנסה להבין מה הזיקה שלך למקום הזה. ואני חושב שהנקודה הזאת, של להיות חצי בחוץ וחצי בפנים, היא נקודה שמייצרת הומור. והסופרים שהכי השפיעו עליי הם היו סופרים יהודים שחיו במזרח אירופה. סופרים כמו שלום עליכם ובשביס-זינגר ואיסאק באבל. והם סופרים שאני הרבה יותר מזדהה איתם, מאשר סופרים ישראלים אחרים, שאני מעריך אותם ומעריך אותם, אבל הם עדיין מתארים מציאות שאני לא רואה את עצמי חלק ממנה. אני חושב שבאמת שמה מאוד מייחד את הסופרים היהודיים בגלות זה מין סוג של הומור כזה, הומור מאוד חם, הומור יהודי, שהוא מבקר אבל, והוא מפרק, אבל לא מתוך איזושהו רצון לנתץ ולא מתוך איזושהו זעם, אלא באמת מתוך איזושהי סקרנות ואמפתיה, והספרות הישראלית היא בעיקר מצטיינת בפאתוס, ובאיזושהי יכולת לייצר עלילות מאוד מאוד גבוהות, ולייצר באמת את הפאתוס הזה גם ברמת העלילה, אבל גם ברמת השפה. שזה פאתוס, שאני באופן אישי – שוב, אני מתרשם ממנו, אבל אני לא מרגיש שהוא מייצג אותי.

כל דיבור על עברית צריך להבחין קודם כל בין מאזינים שעברית היא השפה שלהם, לבין מאזינים שהעברית היא אידאה, בדרך-כלל אידאה נוצרית.

דוברי העברית, קוראיה, כותביה, גם הם חיים בצל אידאה של העברית. אבל זה לא שונה הרבה מבעלי-משפחות, שיש להם אידאה של משפחה, והחיים של המשפחה הם לא ממש אידאה. כאן אנחנו מתחילים לדבר על הכתיבה בעברית. כתיבה בעברית היא מעשה של מסירת ירושה, כמו כתיבה בסלובנית, כמו כתיבה בספרדית. אני כותב בעברית. **אני מניח שכמה מהדברים שכתבתי ישארו אחרי. כמו שאני קורא בדברים שנכתבו לפני. בני קרוי על שם אבי, אבי קרוי על שם סבו וכן הלאה כנראה.** בנקודה ההיסטורית שבה אני חי,

העברית היא דימוי טוב לסוג של ירושה שקיבלתי, שאני משאיר אחרי. קיבלתי ירושה עטופה בזהב עם הרבה פראזיולוגיה, כאילו התגשם חזון של דורות. סופסוף העברית היא שפה שמדברים אותה, סופסוף העברית היא שפה שמזדיינים איתה, מקללים איתה. **ואף-על-פי-כן כשאני כותב עברית אני מנסה לחשוב גם על מה שהושלך ממנה,** כמו מספינה שרוצה לשוט מהר מאוד לאיזה חוף אחר בזמן רוח. בעיקר משום שהקפטן, או הצוות, לא בדיוק יודעים כמה שווה הסחורה שאותה הם זרקו לים. למשל, העברית הרבנית, שיש לה רצף מאוד מעניין, של מה שנקרא היום אצלנו חילוניות. הגוף, האוכל, המנהגים, לא הדתיים. לאו דווקא הדתיים. **אלף חמש מאות שנים של שאלות ותשובות, של פסיקות רבניות, תמיד בעברית. גדלתי בתוך מערכת חינוך שכללה מיסטיפיקציה של התנ"ך, בתור המקור הבלעדי לעברית שלנו כלומר את ההדרה של העברית הרבנית.** היכולת לכתוב בעברית הזאת היא לא למען שימורה, היא לא מתוך איזו מטרה להציל את מה שנזרק. אלא מתוך מטרה אחרת, כמו כל כתיבה, לאו דווקא בעברית. מתוך כוונה להגיע למקום שהקורא מוכן עכשיו, אחרי שמה שנבנה נהרס, אחרי מה שנהרס נבנה מחדש, במהלך הקריאה, באמצעות השפות השונות הקרויות 'עברית'; להגיע למקום שבו הכל נעצר, שבו הקורא יכול לעצור את הנשימה, להיכנס לקצב אחר של קריאה, בעזרת הסכסוך המתמיד בין העבריות השונות שהוא מכיר. מהעברית המדוברת עד העברית הליטורגית ביותר, דרך כל מה שקיים בעברית, כדי להגיע למקום שבו העולם נעצר. לא שייך, לא לקרוא, לא לכתוב, לא לקוראים האחרים, אלא הוא שם. בזירה המרוחקת ביותר והאינטימית ביותר. **זה מה שנקרא קדושה. ושפה יכולה להרוס אותה כמו שהיא יכולה לבנות אותה.**

ההורים שלי הגיעו ממרוקו בתור ילדים וניסו לרכוש איזה סוג של שליטה על העברית שדיברו סביבם. אבל הייתה להם גם עברית אחרת, העברית של בית הכנסת, העברית של המקורות. כשהייתי בן 5 פגשתי איזו עברית, שלא פגשתי בה קודם,

עברתי בפעם הראשונה מעזרת הנשים להתפלל יחד עם הגברים. ולקחו אותי ביום שישי בערב להתפלל עם הגברים. אני זוכר איך, את הכניסה לבית הכנסת, אני זוכר את הרגע הזה שאני מגיע עם האחים שלי ועם אבא שלי, ונכנסים, וכל הגברים פוצחים בשירת "שיר השירים", פשוט מפייתים בקול את שיר השירים. אני זוכר איך המילים פוגעות בי, ממש את המילים כל הזמן רוחשות באוויר ואחרי זה מתנפצות כמו ברקים. ומאותו רגע הרגשתי איזו חובה לפענח את הכישוף שהן הטילו עליי. כי מלבד החוויה המטלטלת הזאת, הייתה העובדה שלא הבנתי מה הן אומרות. הן לא דמו בשום דבר לעברית שהתרגלתי כבר לדבר. בגיל 5 ידעתי כבר לקרוא, והייתי, פתחתי את, את אותם כתבי קודש, קודם כל, "שיר השירים", אחרי זה את הסיפור עצמו, אחרי זה ממש את כל הספרים הכלולים בתנ"ך. והתחלתי לקרוא, ולשבת עם מילונים ולברר לעצמי מה בדיוק המילים האלה אומרות. וזה היה הקשר שלי עם החוויה של בית הכנסת במשך שנים. אבל עם ההתבגרות שלי, עם הניסיון שלי לחפש אחרי איזה סוג של עצמאות מחשבתית, שמת לי לב שאני הולך ומגלה כעס, או מגלה בי איזה סוג של תיעוב כלפי בית הכנסת, כלפי החוויה ש... החוויה שהתכוננה סביב בית הכנסת. בעיקר כי בקודש, אני חושב, יש משהו שמבטל לחלוטין את העצמי, את האינדיבידואל. הקודש, או כל המנהגים, הטקסים, הלשון עצמה, בגלל שהיא לשון קבועה ומוכתבת מראש, היא לשון, היא מין סביבה שבה היחיד מאבד את עצמו. הרגשתי שבחילוניות אני מבטא את עצמי בצורה העמוקה ביותר משום-מה, בגלל ששם יכולתי לבחור ושם יכולתי להיות אדון למילים שלי. והדבר המוזר הוא, ככל שניסיתי להדחיק את כל מה שהיה קשור לעברית של התפילות אני חושב שבסופו של דבר, לא חושב, אני יודע- שהעברית הזאת צפה אפילו תבעה לעצמה חלק יותר מהותי ממה שחשבתי בתודעה שלי ובהכרה שלי. התחלתי להבין את זה כשהשירים הראשונים שלי תורגמו. תורגמו לאנגלית, גרמנית, ספרדית. ועבדתי עם המתרגמים, ופתאום התחילו לצוץ שאלות בקשר לביטויים מסוימים, לצורות תחביר מסוימות – למה הן נמצאות בשירים שלי ומה זה אומר

הבנתי שזה נמצא בדיוק במקום שרציתי לעזוב, בדיוק במקורות האלה, בשפת הקודש, במילים האלה שהרגשתי שמישהו אחר בדה בשבילי ושאני לא, לא האדון שלהן, ושמה שמעניק את העומק לכל השירים שלי, לשפה שלי, מה שמעניק לה את הדחיסות, זה בדיוק השפה הזאת, שהיא מרחפת כמו רוח רפאים, קצת גוהרת כמו רוח הקודש שמרחפת מעל התהום, היא נמצאת שם מסביב, וברגע שאני מחסל אותה אני גם מחסל את השפה שבה אני מדבר, אני הורג את העברית שלי.

חביבה פדיה

כשאני חושבת על שפות אני דבר ראשון חושבת על שתי שפות. על שתי שפות, שביניהן יש איזשהו מגרש או קונפליקט, מאבק. שפה של שמיעה ושפה של דיבור. מה הכוונה? הכוונה למתח שאתה מרגיש בין השפה שאתה חווה במרחב הפנימי, בבית, לבין השפה שאתה חווה במרחב הציבורי – דבר שמתחיל באיזושהי צורה בגן הילדים וממשיך בבית ספר. אתה לא, כמובן לא מגדיר לעצמך שאתה שייך לתרבות מיעוט, אבל ברגע מסוים אתה מרגיש זר. לא תמיד מצליח להבין את זה. ברגע מסוים זה בעצם קשור לכל ה... שבעצם בבית יש לך מקהלה של קולות, יש את המוזיקה של הפיוט שכל הזמן מלווה את כל החיים. באוכל, בשינה, בשמחה, בחול, בקודש. כל הזמן, התרבות של יהודי המזרח הייתה כל הזמן מאורגנת סביב פיוט, סביב שירה, זה כמו לשיר בשדות הכותנה, כל הזמן שרים, כל הזמן... ושאתה בא לבית-הספר, זה תרבות יותר של **דקלום. כאילו מקריאים דברים. הדבר הכי הכי יסודי שחווינו אותו מאז שהיינו קטנים**, זה כאילו שהקול והכתב יוצאים ביחד מהתיבה. כלומר התיבה היא גם התיבת הקודש, ששליח הציבור עומד לידה ושר, והוא שם את הידיים על התיבה והוא שר; ויש לו את כל המוזיקה שבאה מדורות, והמוזיקה הזאת, אי-אפשר לחתוך אותה ליהודי או ערבי, כי היא באה מכל המרחב היהודי-ערבי. אבל אי-אפשר גם להגיד, החול שבה הוא ערבי והקודש שבה הוא יהודי. אין אפשרות לעשות את ההבדלות האלה, הן מגוחכות. וגם ההגדרה של חיים במזרח הייתה הרבה הרבה יותר רחבה. זאת אומרת היא לא הייתה, נגיד, במסורת הפיוט האשכנזי, הפיוט איכשהו ליווה את העולם של בית הכנסת. הוא היה טקסט כתוב שליווה מאוד חזק את העולם של בית הכנסת, הוא חי בתוך הסידור. ולעומת זאת, אצל יהודי המזרח הוא ליווה את כל מרחב החיים, הוא הלך איתם לכל מקום, אז כאילו להיפרד מזה, זה כמו להיפרד, לקלף את עצמך מעור, שהוא, עוד פעם, שהוא שייך לכל החיים. **צריך לדבר בשפה שלדבר בה הוא צמצום אדיר של כל המקום וכל המרחב שאתה בא איתו ואתה שומע אותו, כאילו אין לו שום ייצוג בתוך השפה.** ואני חושבת שהרבה פעמים זה גרם לי, אני לא יודעת אם זה גרם לי, ז'תומרת, כי מאז שאני זוכרת את עצמי, בילדות, הייתי בן-אדם נורא שתקן, וקשה לי אפילו להאמין היום, כשאני כל הזמן מתעסקת במילים ומדברת, עד כמה בעצם הייתי שתקנית, ובן-אדם ממש לא דברן. ויותר מאוחר, ככל שגדלתי, זה אפילו הפך להיות מצב ממש של אלם ב-א'. אבל תמיד הרגשתי את האלם הזה כמו סוג של הריון נחצי כזה, ומשהו שכנראה לעולם לא ייגמר. זה היה כאילו בעצם הריון אינסופי של **מילים. התחלתי לפרסם ממקום מאוד מאוד מאוחר בכתיבה שלי, כי כתבתי נורא שונה וידעתי שזאת כתיבה מוזרה ושמרתי אותה לעצמי. וברגע מסוים כאשר החלטתי בעצם לצאת עם השירה שלי, זה ממש היה הרגע שבו התיבה כאילו נפתחה בכוח, לכן גם קראתי לזה "מתיבה סתומה".** זה גם היה מעין איזשהו דיאלוג עם עצמי, כי במסורת היהודית המשיחית אז המשיח גר בתוך ם' סתומה, כאילו האות המרובעת, שהיא בעצם סגורה מכל הצדדים, היא הקן-ציפור, היא המקום הקטן שבתוכו יושב המשיח ומחכה שההיסטוריה תיגמר. ובעצם יבוא איזה רגע אחד שבו כאילו המשיח פתאום יתנער וייתן את הצעקה הזאת, ששוברת בעצם את הבית-האסורים הזאת, ולכן כאילו הניסיון לפרוץ מהתיבה סתומה הוא למעשה, כאילו בלפחות בקודים שלי ביני לבין עצמי הוא אקט משיחי.

שער אֲשֶׁךְ נִסְגָּר   קוֹמָה פְתוּחָהּ
וּצְבִי אֲשֶׁךְ בְּרַח   אֵלַי שְׁלַחָהּ
לְיוֹם (לַיְל) בּוֹאֲרָ עֵדִי   לְלַיִן (תְּלַיִן) בְּבֵין שְׂדֵי
שֶׁם רֵיחַךְ הַטּוֹב   עֲלַי תִּנְיַחָהּ (תִּנְיַפְהָּ)

מִה זֶה דְמוּת דּוֹדְךָ   כִּלְהַ יִּפְהִיָּהּ
כִּי תֹאמְרִי אֵלַי   שְׁלַחָהּ וּקְחָהּ
הֲהוּא יִפְהָ עֵין   אָדָם וְטוֹב רֹאֵי
רַעִי וְדוֹדִי זֶה   קוֹם נֶאֱמַר מִשְׁחָהּ

מילים: ר' שלמה אבן גבירול
ספרד, המאה ה-11

יהודה עובדיה פתיה

בשבילי לכתוב שירה זה גם לקחת חלק בהרפתקה, שהיא הרבה יותר רחבה ממני והרבה יותר ארוכה מאשר חייו של אדם.

ואני רואה את עצמי כמשתתף במשחק הזה של השפה, במשחק הזה של העברית. והמשחק של העברית, שאני מצוי בתוכה, של העברית הישראלית, הוא משחק של התחלה. איך אפשר להגיע עוד פעם להתחלה של שפה, להתחלה של עברית. בעת ובעונה אחת להיות מודרני לגמרי, להיות עכשווי, להיות חדשן, אקספרימנטאלי, ניסויי, ויחד עם זה ללכת רחוק עד כמה שאפשר לאחור, אל הארכאי. והשילוב הזה של המודרני והארכאי, העברית היום מזמנת אותו באופן מרתק, נפלא.

בספרי שירה שכתבתי יש ניסיון לגעת, להגיע להתחלה. מעניין שבהיסטוריה של העברית יש כמה תקופות שבהן גם היתה מעין תרבות ושירה של התחלה. הכי קרוב אלינו זה חיים נחמן ביאליק (1873-1934) שהבין שכדי ליצור תרבות עברית חדשה ושפה עברית חדשה חייבים לעשות מעין טרנס-פיגוראציה, התמרה, של לשון הקודש ושל ספרות הקודש והספרות היהודית בעברית, אל שפה חדשה. לתת לה, לא לשנות אותה, אבל לחדש אותה, להחיות אותה, להתניע אותה. לתת לה את ה"טה-טה-טה-טה-טאם!", את ההתנעה הזאת, שתוכל ליצור הבלים חדשים, רוחות חדשות, דיבורים חדשים, רעיונות חדשים. **כ-800 שנה לפני במאה ה-11 היה ר' שלמה אבן גבירול שגם הוא מדווח בשירו "ענק", שכתב אותו כשהיה בן 18, שהוא נקרא לשליחות על-ידי אלוהים, הוא שלמה בן-יהודה, כמו אליעזר בן-יהודה שלנו במירכאות, כדי להחיות את השפה העברית, כדי איך לומר, להגות אותה מחדש, כמובן להגות אותה מחדש על-פי התקופה ועל-פי העם, שכן או לא, ולדבריו לא יודע את השפה. ולפניו, עוד פעם כפאולי יותר מאלף שנה, במאה ה-3 לפני הספירה, קהלת: "הבל" – "הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים הכל הבל". "הבל" זה לא רק שווא או ריק, אלא הבל זוהי נשימה ונשמת הדיבור, זהו הפה, שנושם ומדבר. וההבל הזה הוא טרי וחי ומרענן עד היום, כך שכשאתה אומר הבל היום, אני יכול לומר בו, בהבל הזה, לא פחות מאשר אמר קהלת לפני 2300 שנה. קהלת יכול להביא את המשמעות אל הצלילים הבסיסיים, היסודיים של הלשון, הוא נתקל בלשון וגורם לנו להיתקל בלשון. למשל כשהוא אומר "על-דברת בני האדם, לבכרם האלהים; ולראות, שהם-בהמה המה להם". כלומר ה"המ" שהוא מהמהם, ה"המ", ה"מו", ה"המ" של ה"ב-המה" הופך להיות גם ה"המ" של "א-דם", ואולי גם ה"המ" של "אלוהים". ולכן, על-ידי הלשון, על-ידי הצליל, שעוד עכשיו מהמהם באוזנינו כשאומרים אותו, הוא הסיבה לכך, בפסוק שבא אחרי זה, כי יתרון האדם מן-הבהמה אין.**

לכל זה אפשר להוסיף, שבכל התקופות שמנתי, שהן מעין הקו או הגל שאני מרגיש שאני חלק ממנו בהרפתקה האישית שלי עם הלשון העברית. בהרפתקה המתמשכת של הניסיון להגיע להתחלה, עד כמה שזה נשמע פרדוקסאלי. שבכל התקופות הללו ההשפעה הזרה היא זו שיילדה את העברית החדשה. זו הייתה התקופה ההלניסטית, ואולי גם הפרסית אצל קהלת; זה היה התרבות המוסלמית בספרד, ולא רק בספרד, שהשפיעה על שלמה אבן גבירול, וזו היתה תרבות ההשכלה המזרח-אירופית, שהשפיעה על ביאליק. ואולי היום זה גם אמריקה והאנגלית והצרפתית, בנוסף לשפות האחרות שנכנסו לעברית. אני מרגיש את עצמי בר-מזל, שאני יכול לקחת חלק בהרפתקה הזאת, ובשפה שלי, מן המקום המאוד מסוים שלי, להגיד עוד פעם "בב" או להגיד עוד פעם "המ" ולהוציא עוד פעם הבל.

אח שלי נדב הוא חוקר מקרא ויש לו טיעון על אודות היווצרות הסיפורים המקראיים המכונים, במיוחד שתי פרשיות של הגירה ושל זרות,

אחת היא פרשת אברהם ולך לך; הפרשה השנייה היא יציאת מצרים. כלומר, זה עם שבשלב שהוא חורט על דגלו את המונותיאזם ורוצה לבדל את עצמו מהכנענים – הכנענות זה הנגיטיב, העם והמונותיאזם זה הפוזיטיב – ולשם כך הוא מספר על עצמו סיפור. והסיפור של פרשת מצרים ופרשת לך לך, באופן משונה, בונה את המקור כזרות. **כלומר, של בני-המקום שמספרים על עצמם שהם לא בני-המקום ושהם הגיעו מבחוץ. העם כמי שהגיע מבחוץ למקום, כמי שהיה צריך לכבוש לעצמו מקום הערבוב המשונה הזה של הבעלות האינטימית ביותר מדובקת בזרות המוחלטת ביותר מדהים אותי, מוצא חן בעיניי ואני חושבת שאפשר להחיל אותו גם על השפה, על היחס שלנו אל השפה, היחס שלי אל השפה, האופן שבו אני חושבת על השפה. כמה שהגיע לנו, שוב, לא כצוואה ישירה אלא כמסמך מרוסק שחלקים ממנו הושמטו. זה, לא ארעה פה מסירה ישירה, אלא מסירה חלקית ושבורה.**

ולכן העברית של הבני-המקום החדשים, הילידים, היא עברית שבאיזשהו אופן תקועה להם בגרון. **לכן, אגב, אני רואה משהו מאוד מאוד חיוני באופן שבו הילידים בני-המקום מטפלים בעברית, בצורה מאוד יצירתית. כלומר, ממצאים אותה כל הזמן מחדש דרך כל מיני קלקולים, שיוצרים שפע חדש בלשוניות העברית, תוך איזה, באמת, התעלמות מהנכסים.** אז החופש הזה של, שלנו, כבני הלא-מקום ובני הלא-שפה, החופש, החירות הזאת כלפי השפה היא בעיניי מעשה דיבורי מאוד מוצלח. יש משהו, לקח שצריך ללמוד אותו בקשר לזרות, של לשחרר, להחליש את הטענה הזאת של הזכאות וההשתייכות המקורית למקום ולזכור שתמיד היה שם אלמנט שמדבר על זרות ולא על מקומיות.

הזרות המסוימת הזאת, אני מרגישה אותה בעבודות שלי באלמנט של השמות שאני נותנת לעבודות. שם, שם הוא מטבעו משהו, שוב, הוא גם אינטימי מאוד והוא גם זר, הוא משהו שניתן לנו, אנחנו לא נותנים לעצמנו. הוא גם, בכאב אפשר לומר, שורד אותנו, הוא נשאר אחרינו, זאת אומרת, הוא מין שארית מילולית כזאת שדבוקה בנו, והיא ביחסי שייכות ואי-שייכות לנו. ובעיניי השמות הזרים ביותר זה אותם שמות שלקחתי מתוך העברית באותו אלמנט שנגוע בקדושה ובאיסור. למשל השם המרובע, ה-יהווה, הכפלתי את הוו, **הוספתי אות חמישית וככה ליצור בו איזה קלקול שיפחית מהקדושה או יהפוך את השם ליותר יכול להתקיים בתוך הפה או לצאת מהגרון.**

שם אחר שנתתי הוא מתוך ה"ויהי אור" - הציווי הזה... המאמר הלשוני שקבע את בריאת העולם, ייסד את בריאת העולם. וה"ויהי אור" הזה, אני פשוט חתכתי אותו להברות, וי הי או ככה שבמקום להיות פעולה של עשייה, הוא הפך לפעולה של אנחה וי- האוי-וי היהודי – הוי, והי - הנהי, הבכי – והאו - הדבר שהוא של אי-מוכרעות: או או.

ההורים שלי נולדו במצרים, בקהיר. בשלוש השנים הראשונות לחיים שלי, למרות שנולדתי בתל אביב, לא ידעתי מילה בעברית, בכלל לא ידעתי שקיימת שפה כזאת. פשוט גדלתי בתוך בועה צרפתית אבל זה נתן לי אפשרות להתבונן בעברית להתבונן על זה מהצד.

כשהתחלתי לכתוב בשנות ה-80 עשיתי מין תחקיר כזה ופתחתי ספרים של סופרים אחרים, רציניים, מבוססים כבר בתוך השפה. והרגשתי שאני בכל אופן לא הקהל של הספרות הזאת. זה לא דיבר אליי. זה נראה היה לי כאילו שהמילים מרוב מליצות ומרוב התייפייפות ומרוב סגידה לשפה, לשפת הקודש, לא מצליחות להגיד שום-דבר אורגני, אותנטי, על מה שבאמת קורה. להגיד לי, להגיד לאנשים בשנות ה-20 לחייהם, אין לזה שום קשר, זה לא היה ממש קשור בעיניי למציאות. והתחלתי לכתוב במה שחשבתי שזה העברית הרגילה, רק אחרי שיצא הספר הראשון שלי והתחלתי לקבל ביקורות על השפה, הבנתי שמה שפה לא מתיישב עם איזה ציפיות שיש אבל לא רציתי להשתמש במילים שאני לא מרגישה אותן. אני מתחילה המון פעמים סיפורים או רומן מהשמות של הגיבורים, זה עושה לי, נותן לי השראה. יש שמות מומצאים, שאני המצאתי, אבל יש שמות שהם חדשים – יש שמות חדשים שאני חושבת אפשר לעשות על זה ממש מחקר סוציו-אקונומי, מי שמרגיש אחר אז הוא נותן שמות חדשים לגמרי, מחבר הברות שאי-אפשר להבין בכלל איך, וזה נשמע נורא מוזר. אני במה שקשור למשפחה שלי ולילדים שלי, שמרתי על המורשת בקנאות וקראתי לילדים שלי בשמות תנ"כיים, שעל כל צרה שלא תהיה, אם חס וחלילה יקרה פה משהו, אז גם השמות של הילדים שלי, אם יש אלוהים – 'תראה, קראתי לילדים שלי בשמות מן התנ"ך ולא פברקתי כמה הברות בעברית כדי שזה יישמע אולי חדש'. את החדשנות שלי, לא על הילדים. יש תחושה מאוד אפוקליפטית עכשיו באוויר, שהיא גם מאוד מודחקת כי אי-אפשר להתייחס אליה כל הזמן. וזה אולי משהו שמקשר אותי עם תל-אביב, כי תל-אביב היא נחשבת לעיר שבורחת מהמציאות. התחלתי בערך משנת 2001 להתייחס אל השפה העברית שאני כותבת כאל מסמכים. ולכן גם הכתיבה שלי נהייתה יותר ריאליסטית, אין את המותרות לכתוב ספרות פנטסטית במצב שהמציאות עצמה היא כל כך מעורערת. במשך השנים כשגם אני גדלתי, כאילו התבגרתי, וגם המציאות כמה פעמים וכמה פעמים טפחה לי על הפנים, אז עצרתי. אמרתי רגע, אולי כל הסיפור הזה של לדבר בעברית רגילה, כמה שניסיתי שזה יראה נורמאלי, הוא לא כל כך רגיל. אולי מה שקורה פה עכשיו הוא זמני והוא יכול להיגמר, חס וחלילה, יום אחד. ואז אני התחלתי לתפוס את העניין בפאתוס יותר גדול. ועכשיו אני נעה, נעה בין שני סוגי עברית. יש לי מילון ארמית, קניתי, קיבלתי ליומולדת, מילון ארמית, כל מיני ביטויים שהם גבוהים מידי נכנסו. כמובן ליד העברית הרגילה, אבל ביחד הם יוצרים איזה משהו חדש, איזה תערובת שלישית, אחרת. זה מה שקורה עכשיו, אני כל הזמן מנסה גם להיות קשובה למה שקורה מבחינה פוליטית, זאת אומרת האפשרות שחס וחלילה ישראל לא תתקיים וכל מה שאני עושה עכשיו זה בעצם מסמכים היסטוריים, גם, שמתארים איך חיו אנשים במזרח התיכון, דוברי העברית, בתקופה הזאת והזאת, כמו במקרה אם חס וחלילה נחרב; וגם אני ממשיכה להתנהג כאילו, ממשיכה להתנהג רגיל, אני הולכת לסופר, אני כותבת בעברית רגילה, אני.... העברית, בקיצור זה לא, שפת הקודש היא לא מאיימת עליי, ולא איימה עליי, אבל אני עכשיו קצת יותר מודעת, הרבה יותר אפשר להגיד, מודעת לה, ומכניסה אותה מתוך מחויבות מוסרית בכלל כלפי כל מה שנקרא השפה העברית.

עֲרֵבִית

מילים: שמעון אדף
לחן, עיבוד וביצוע:
דוד גרוס, שמעון טל,
שמעון אדף, גל פרמן.

אֲנִי לֹא מוֹבֵן אֶת
הַמִּילִים.

בְּאִזְשָׁהוּ גִיל
שַׁעֲדֵין מִרְטִיבִים
וְקִים אֲבָא מִתְּפִלָּל בְּסִמּוֹר, מַעֲבֵר קִיר
קִים קִים, אִינִי אֹמֵר סִתָּם
קִים כְּמוֹ מִכַּת גִּרְזֵן הַמְּשִׁיג אֶת הָעֵרֶף
סִדְקִים נִבְעִים בְּאֶרֶךְ הָאֲוִיר
וּבַעֲדָם
לֵיל שַׁבָּת.

הַשִּׁירְשִׁירִים
נוֹפֵל בְּשִׁאֲגָה לֹא מֵאֲלֶפֶת שֶׁל
חֶשֶׁק
הִנֵּה זֶה בָּא גּוֹחֵן הַקּוֹל
שֶׁהוּא אֲכֹזֵר רֵק בְּמִידָה
שָׂאֵב אֲכֹזֵר, כְּלוֹמֵר
מְאֹד.

מִשְׁתַּלְהַבּוֹת הַהִבְרֹות אֶל עוֹמֵק הַגְּרוֹן
אֲכֹזֵר גַּם אֲנִי!
אֲךְ לֹא עֵד כִּדִּי לְהַמִּיט אֶהְבָּה.
שִׁבֵּר מְתִיקוֹת חוֹמֵק הַקּוֹל
וּבִפְנֵי כִבֵּר הָעֵבְרִית שִׁפָּה
מִשְׁתַּרְמָטָת.
כְּנוֹעָה לְפִיתִיִּים שֶׁל גְּלוּיוֹת רְחוֹקוֹת
סְמִיכָה כְּמוֹ דָם נְשִׁיקוֹתֶיהָ,
חֲטוּפוֹת אוֹ
מוֹת.
אֲבָל הִיחִידוֹת
לְעוֹד קִצָּת נִצַּח.